

Jatkotutkintovaatimusten ja KAVAn kurssitarjonnan yhteensovittaminen*

JOUKO YLÄ-LIEDENPOHJA

Kansantaloustieteen valtakunnallinen jatkokoulutusohjelma (KAVA) järjestää vuosittain keskeiset mikro- ja makrotalousteorian sekä ekonometrian tilastollisten menetelmien jatkokoulutuskurssit ja noin viisi aloitetaan vaihtelevaa erikoiskursseja sekä tarpeellisen määrän tutkimustyön ohjaustilaisuuksia (tutoriaaleja) ja erikoisaloittain toimivia seminaareja. Kurssitoiminta on tähän mennessä toiminut kaksi vuotta. Silmiinpistävin piirre on, että erikoiskursseiden osalta kysyntä suorituspistetarkoituksiin on ollut minimaalista. Sen sijaan keskeisten teoriakursseiden osalta osanotto ja tenttimisinnostus on opiskelijoiden ja laitosten lukumäärään suhteutettuna ollut »oikean suuruinen» eli noin 35—40 opiskelijaa on osallistunut kursseille, ja heistä noin kaksi kolmannesta on tenttinyt kurssin.

Siis vain harvat osallistuvat erikoiskursseille tenttiäkseen ne. Opiskelijoita on erikoiskursseilla ollut kylläkin aivan riittävä määrä noin 10—20, mutta pääasiallisesti vain »kuunteluoppilaita». Eräissä tapauksissa tällainen asiantila on tehnyt kurssista vetäjän kannalta vaikean: opiskelijat ovat osallistuneet vain oman mielenkiintonsa mukaisesti luentoihin tai selvästikään kaikki eivät ole pystyneet seuraamaan koko kurssin ajatuksenjuoksua. Eräissä tapauk-

sisssa efekti luennoitsijaan on ollut päinvastainen. »Kuunteluoppilaat» ovat olleet itse omassa tutkimustyössään jo varsin pitkällä olevia ja siksi herättäneet kursilla paljon keskustelua. »Kuunteluoppilasefekti» ei siten kaikissa tilanteissa ole ollut yksinomaan haitallinen ilmiö. Joka tapauksessa se, että nimekkään kansainvälisen luennoitsijan kurssilla on kurssin vakavasti ottavia opiskelijoita vain yhdestä kolmeen, voi luoda KAVAlle negatiivisen maineen.

Jatko-opiskelijoiden kanssa keskustellessa ja ihmetellessäni vaatimatonta tenttimisinnokkuutta selitykset kulminoituvat useimmiten erään tehoKAVAlaisen lausumaan, että ainakaan hän ei tarvitse KAVAlta välttämättä muita kuin mikro- ja makrotalousteorian kurssit sekä tutkimusseminaareja. Jatkotutkinnon kurssivaatimukset tulee siis näillä suorituksilla jo täytetyiksi. Mitään välttämätöntä tarvetta tenttiä KAVAn ohjelmassa olevia erikoiskursseja ei enää ole olemassa. Tämän seikan selvittämiseksi olen *taulukkoon 1* koonnut jatkotutkintojen laajuusvaatimukset opintoviikkoina (ov) niistä korkeakouluista, joissa tähän mennessä on ollut jatkotutkintoja.

Jatkotutkinnot muodostuvat siten neljästä pääelementistä. Eräissä koulutusyksiköissä vaaditaan niin kutsuttuja yleistieteellisiä, tai tutkimusvalmiusopintoja. Tämä paketti on yleensä vapaasti valittavissa. Tieteen filosofian johdatuskurssi lienee ainoa pakollinen osa. Loppu voi sisältää melkein mitä tahansa, pelk-

* Kirjoittaja on Tampereen yliopiston professori ja toimi KAVAn johtajana lukuvuodet 1989—1991. Kirjoitus perustuu Kansantaloustieteen professorien ja dosenttien yhdistyksen kokouksessa 20. 11. 1991 pidetytyn esittelymään ja on hyötynyt kokouksen vilkkaasta keskustelusta.

Taulukko 1. *Jatkokoulutuskuulustelujen laajuus (ov.)*

Korkeakoulu	HY	JoY	TuY	SHH	ÅA	HKKK	TaY	OY	JY	VY	TuKKK
<i>Valmiusopinnot</i>	A	3			10	8*		m15*	15*	10	10
<i>Pääaine</i>	14	14	10	m30	10	16	24	m35	25	30	30
mikro	5	3			4			5—6	5		
makro	5	3	4	5-6							
kansainvälinen talous									5		
oppihistoria	2	3				4			3	5	
metodologia	3	*	5								
menetelmät	3	4	**	6							
erikoisosa	2	2	4	m20	**	6					
<i>Sivuaine</i>	14	15	30	m20	20	20	24	m20	20	20	20
a) syventävät	K	K	K		Kao	K	K	K	Kao		
b) tukipaketti	K	K	K			K	K		K**	K	K
<i>Kurssit yhteensä</i>	29	32	40	40	40	44	48	60	60	60	60
<i>Seminaarit</i>	6	6	3e			16	31	*			

Selitys:

A = vaaditaan matematiikassa ja tilastotieteessä A-oppimäärä, joka on hieman enemmän kuin perustutkintoon sisältyvä pakollinen määrä. K = kyseinen vaihtoehto on mahdollinen

* ja ** = ao. kohtien opintoviikot menevät päällekkäin

m = maksimi

3e, 31 = kolme esitystä tai lukukautta

kää retoriikkaa kehittävää ainesta tai kansantaloustieteen tutkimuksen kannalta parhaita matematiikan opintoja (professori *Seppo Salon* luentosarjat HKKK:ssa).

Perinteinen jatkotutkinto muodostuu pää- ja sivuaineen kuulusteluista sekä opinnäytetutkimuksesta seminaareineen. Tavanomainen vähimmäisvaatimus jatkokoulutusseminaareille on kolme esiintymistä. Pääaine- ja sivuainekuulustelujen jakautuminen on määritelty joissakin yksiköissä varsin yksityiskohtaisesti. Muun muassa Tampereella ei ole määritelty eri osien opintoviikkomääriä, mutta kylläkin elementit, joista pääaineen kuulustelu muodostuu. Olen noudattanut seuraavaa ohjeellista jakoa: mikro- ja makrotaloustieteen jatkokoulutuskurssit 5—6 ov:a, oppihistoria/metodologia 3 ov:a, ekonometrian tai matemaattisen taloustieteen täydennysopintoja 3 ov:a ja opiskelijakohdainen erikoisala 6-8 ov:a. Mikro- ja makrotaloustieteen sekä ekonometrian jatkokoulutuskurssit suositellaan ensisijaisesti suoritettavan KAVAssa. Sivuainevaatimus Tampereella suositellaan suoritettavaksi matematiikan ja tilastotieteen vähintään aine-opintotasoi-

noista sekä taloustieteessä jatko-opiskelijoille suunnatuista kursseista (KAVA, SYPin ja KO-Pin ohjelmat, eri korkeakoulujen järjestämät jatkokoulutuskurssit) muodostetun tukipaketin avulla eikä niinkään perinteellisellä sivulaudaturilla.

Ensimmäinen havainto *taulukosta 1* on varsin suuri variaatio kurssityöskentelyn vaaditun laajuuden suhteen eri korkeakoulujen välillä. Mikä tulisi olla sen oikea mitoitus? Jos pidämme mittapuuna USA:n PhD-ohjelmia², niin niissä graduate-opintojen kurssitusvaihe kestää kaksi vuotta intermediate- eli aineopintotasoi-

² USA:n yliopistothan ovat nousseet tohtorikoulutuksessa ja tutkimuksessa johtoasemaan maailmassa ilmeisesti juuri sen vuoksi, että professorit opettavat etupäässä tohtoriopiskelijoille. He siis opettavat oman tietämyksensä ääriarajoilla, mikä mahdollisuus Suomessa avautuu aniharvoin. Eurooppalaiset opiskelijat ovat aivan varmasti amerikkalaisia kollegojaan paremmin tiedoin ja taidoin varustetut sekä lukion että vielä ensimmäisen yliopistotutkinnon jälkeen. Valitettavasti koulutus loppuukin eurooppalaisissa yliopistoissa tähän, kun USA:ssa vasta tällöin alkaa varsinainen rumba.

ensimmäisen vuoden graduate-opintoja, mikä kokemukseni mukaan ei ole totta, jatkotutkinnon kurssityöskentelyn laajuuden tulisi olla puolitoista vuotta eli 60 ov:a. Numerollisesti siis osa korkeakouluistamme noudattaa tätä.

Toisaalta tuntuu varsin kohtuulliselta vaatimukselta, että jatkotutkinnon todellinen laajuus olisi tieteenalallamme sama kaikissa koulutusyksiköissä. Jatkotutkimääräykset ovat yleensä tiedekunta- tai korkeakoulukohtaisia. Niiden muuttaminen ei luonnistu kovin helposti. Siksi tasapuolisuus tulisi hoitaa tieteenalan sisäisin normein³, jotka ovat nopeammin yhdenmukaistettavissa. Ainoa ratkaisu siis olisi, että *taulukon 1* vasemmassa laidassa olevissa yliopistoissa annettaisiin keskeisistä KAVAn kurseista vain puolta vähemmän opintoviikkoja kuin oikeassa laidassa olevissa, ja tämä suositus pitäisi kirjata näkyviin KAVAn tenttituloksia julkistettaessa.

Nykyiselläänhan suositus on ollut keskeisistä kurseista viisi opintoviikkoa. Tämä selittää, miksi tarve tenttiä erikoiskursseja on vähäistä. KAVAn opiskelijoista lähes puolet on Helsingin yliopistosta, ja heidän pääainevaatimuksensa tulee melkein kokonaan todellakin täytetyksi pelkästään KAVAn keskeisillä kurseilla. Oikeudenmukaisuus siis vaatii, että KAVAn kurseista annettaisiin eri suuri opintoviikkomäärä eri korkeakouluissa.⁴

Toinen houkutin lisätä erikoiskursien kysyntää on niin kutsuttu KAVA-diplomin ajatus. Tarkoitus on antaa erillinen todistus niille opiskelijoille, jotka ovat suorittaneet noin vuoden kokopäiväopintoja vastaavat suoritukset KAVAssa. Tällainen diplomi antaisi erillisen signaalin jatkotutkinnon tasosta kuin pelkkä korkeakoulun myöntämä todistus. Kolmas houku-

tin olisi saada kaikki jatko-opiskelijat suorittamaan sivuainevaatimuksensa tukiainepaketin avulla. Tällöin koko jatkotutkinto muodostaisi koherentimman ohjelman⁵ kuin nykyinen käytäntö.

Toinen KAVAn kahden ensimmäisen vuoden aikana kertyneistä kokemuksista koskee opiskelijoiden valmiutta käyttää tieteenalan keskeisiä työkaluja. Se on osoittautunut hälyttävän heikoksi. Työkaluilla tarkoitetaan kykyä pukea tavanomainen tenttitehtävä yksinkertaiseksi malliksi, ratkaista se eli lausua tasapainossa endogeenisten muuttujien arvot eksogeenisten tekijöiden funktiona ja tutkia, kuinka tasapaino muuttuu, jos jokin eksogeenisistä tekijöistä muuttuu.

Tilanne on yhtä huono kaikkien korkeakoulujen opiskelijoiden osalta⁶, vaikka eräissä korkeakouluissa vaaditaan perustutkinnossa pakollista matematiikkaa ja tilastotiedettä varsin kunnioitettavalta tuntuva määrä. Tilanne perustuu sekä KAVAn kotimaisten että pohjoismaisten luennoitsijoiden kokemuksiin. Monien jatko-opiskelijoiden taitotaso jää vielä teoriakursien jälkeenkin niin alhaiseksi, että he eivät todennäköisesti kykene omin päin saamaan selkoa siitä, miten kansainväliset aikakauslehtiartikkelit on laadittu ja mitä ne pitävät sisällään.⁷

Syitä voi hakea joko

- harjoituksen puutteesta (ainakin Helsingissä riittää assistentti- ja lehtorivoimia pitämään harjoituksia kaikissa teoriakursseissa; pelkkä matematiikan harjoitusten tekeminen ei siis luo rutiinia taloustieteellisten ongelmien ratkaisemiseksi),
- syventävissä opinnoissa noudatetusta vaatimustasosta (vaikka harjoituksia pidettäisiinkin, opiskelijat eivät opi ellei heiltä myös

³ Tasapuolisuus vallitsi ennen KAVAA eri koulutusyksiköiden välillä, kun jatkokoulutuskuulustelu suoritettiin Yrjö Jahnssonin säätiön kurssilla, jonka lisäksi yleensä vaadittiin joko mikro- tai makrotalousteorian jatkokoulutuskurssi tai korvaavan kirjan tenttiminen.

⁴ Tosin nyt on valmistunut uusi asetus filosofian tohtorin tutkinnon suorittamisesta kaikilla tieteenaloilla. Sen mukaan ylemmän kandidaatin tutkinnon jälkeen tohtorin tutkintoon vaadittava kurssitusvaihe on noin 40 opintoviikkoa. Jos tämä tulee normiksi tiedekuntien omissa pysyväismääräyksissä muihinkin jatkotutkintoihin, niin silloin *taulukon 1* vaihtelut poistuisivat.

⁵ USA:ssa »field exams» ovat oleellinen osa graduate-opintoja. Niitä vaaditaan yleensä talusteoriassa ja ekonometriassa sekä yhdeltä tai kahdelta erikoisaluelte. Tosin osa yliopistoista luottaa oman kurssityöskentelynsä tehokkuuteen eikä vaadi tällaisia alan hallinnan tenttejä.

⁶ Syksyn 1991 makrotalousteorian jatkokurssilla HY:n, HKKK:n ja SHH:n opiskelijat kuuluvat repäiseen tässä suhteessa eron muihin nähden.

⁷ Tämä ongelma koskettaa tietysti joskus jokaista tutkijaa.

Taulukko 2. Ylioppilastodistuksen lähtöpisteitys (%)

Korkeakoulu	HY	JoY	TuY	TaY	OY	JY	JYL
Aine:							
äidinkieli	25	25	20	20		33.3	50
muut kielet	0—50	25	40	40		33.3	—
reaalikoel	25	25		20		—	—
lyhyt matem.	25—0	17.5		20	25	20	35
lisäpisteet pitkästä mat.	—	7.5	—	—	—	13.3	15

vaadita tenteissä kuvatuunlaisia tehtäviä) tai siitä,

— millaisia opiskelijoita me ylipäättensä houkuttelemme tälle tieteenalalle.

Harjoitusten lisääminen korkeakouluissa on osaksi kiinni opettajaresursseista ja osaksi nykyisten resurssien oikeasta käyttämisestä myös jatkotutkimuksen tarpeiden kannalta. KAVAssa tilannetta yritettiin paikata ensimmäisen lukukauden jälkeen lisäämällä mikro- ja makrotalousteorian kurssien alkuun pakollinen matemaattisten menetelmien kertausjakso harjoitukseen. Alunalkaen oli selvillä sen »liian vähän, liian myöhään, liian tiuhaan» luonne, mutta saamani kommentit tällaisen tarpeellisuudesta olivat melkein yksinomaan myönteisiä. Kurssien tiivis aikataulu on luonnollisesti ollut oppimista ja omaksumista vaikeuttava tekijä, mutta toisaalta hajasijoitettu korkeakoululaitoksemme ei oikein salli muunlaista valtakunnallista kuin tiivistä, kurssimuotoista koulutusta.

Viime aikoina Tampereella on kielenkantoja kirjoittanut viimeinen listaamani ongelma — minkälaisia opiskelijoita houkuttelemme aineeseemme. Erityisesti opiskelijamme ja tiedekuntamme muiden aineiden edustajat tuntuvat tietävän, minkälaisin perustein meidän tulisi valita opiskelijat perustutkintoon. Taulukkoon 2 olen raportoinut sen, miten ylioppilastodistuksesta annetaan lähtöpisteitä eri korkeakouluissa.⁸ Sarake JYL kertoo sen painotuksen⁹,

⁸ HKKK:ssa ja TuKKK:ssa opiskelijat valitaan korkeakouluun, ja opiskelijat valitsevat pääaineensa vasta toisen opiskeluvuoden kuluessa. Tällaisissa korkeakouluissa opiskelijoilla on siten jo selvä käsitys kansantaloustieteen opintojen luonteesta.

⁹ Peruseriaate on, että laajasta matematiikasta saisi

jota haluaisin käyttää, jos itse saisin päättää lähtöpisteityksestä. Ehkäpä olisin valmis tulevaisuudessa vielä nostamaan pitkän matematiikan painoa suhteessa lyhyeen matematiikkaan.

Havaitsemme kaksi asiaa:

- Jyväskylää ja Joensuuta lukuunottamatta lähtöpisteitys diskriminoi pitkän (eli laajan) matematiikan kirjoittaneita
- jokaisessa paikassa kielistä saa huomattavasti enemmän lähtöpisteitä kuin matematiikasta; kielellisen lahjakkuuden dimensioon mittareiden painoarvo verrattuna kvantitatiivisen lahjakkuuden mittariin on vähintään kaksinkertainen, mutta useimmiten kolminkertainen. Voipa suhde olla jopa äärettömän (Jos TuY: on pyrkivällä on reaalikoel pakollisena, niin yleisestä matematiikasta ei saa lainkaan pisteitä, ja HY:ssä matematiikka ja vieras kieli ovat vaihtoehtoiset).

USA:ssa *graduate*-kouluihin pyrittäessä ovat testit pakolliset. Testeissä arvioidaan vain kaksi lahjakkuuden dimensiota. Verbaaliset ja kvantitatiiviset kyvyt saavat pisteitä saman skaalan mukaisesti. Tieteenalamme pääsykriteerit sisältävät täten ilmeisen paradoksin. *Tieteenalamme opiskelu vaatii kykyä abstraktiin ajatteluun ja loogiseen päättelyyn. Valintakriteerimme diskriminoivat tällaiseen toimintaan erityiskiinnostusta osoittaneita ylioppilaita. Heidän asemastaan suosimme kielellistä erityislahjakkuutta osoittaneita, joista yritämme kouluttaa abstraktiin ajatteluun ja loogiseen päättelyyn kykeneviä.*

amat maksimipisteet kuin kielistä yhteensä. Jos kielistä annetaan pisteitä useammasta kuin yhdestä, niin silloin lyhyen matematiikan pisteiden tulisi ylittää yhden kielen antamat maksimipisteet.

Tampereella on useina vuosina ollut ongelmana se, että nimenomaan taloudellis-hallinnolliseen tiedekuntaan¹⁰ tulleista opiskelijoista, joiden lähtöpisteystykriteereistä on kyse *taulukossa 2*, osa katoaa jonnekin. Ainakaan he eivät aloita kansantaloustieteen pääaineopintoja. Aineopintojen mikrotaloustieteen kursseilla tehty tiedustelu syksyllä 1991 osoitti, että vuonna 1990 sisäänotetusta vuosikerrasta puuttui taloudellis-hallinnollisen tiedekunnan pääaineopiskelijoista noin neljä viidesosaa juuri sen kiintiön kautta tulleista, jotka olivat tulleet ylioppilastodistuksen ja pääsykokeen perusteella. Pelkän pääsykokeen kautta tulleesta kiintiöstä oli kursseilla läsnä noin viisi kuudesosaa.

Tyypillinen tunnollinen opiskelijamme (siivaineopiskelijoiden määrä on tosin Kourikauppojen jälkeen kasvanut räjähdysmäisesti, ja he tulevat aineeseemme myös pelkästä mielenkiinnosta) on siis tullut pääsykokeen kautta. Todennäköisesti he eivät ole kirjoittaneet

¹⁰ Osa pääaineopiskelijoistamme otetaan yhteiskunnalliseen tiedekuntaan, jossa on essee-tyyppisiä kysymyksiä sisältävä pääsykoe, joka on siis kokonaan laitoksen kontrolloitavissa, kun taas taloudellis-hallinnollisen tiedekunnan pääsykoe sisältää monivalintatehtäviä (valtakunnallinen koe).

huippuarvosanoja kielissä. Ehkäpä he ovat myös kirjoittaneet pitkän matematiikan.

Ylioppilastodistuksen lähtöpisteystystä olisi siis mitä todennäköisimmin tarve muuttaa lähes kaikissa yliopistoissa¹¹ siihen suuntaan, että saisimme pyrkijöiksi nykyistä suhteellisesti suuremman osan laajan matematiikan lukeneita. Ajatellaanpa laajan matematiikan kirjoittanutta, joka on saanut kaikista aineista cum laude approbatur-arvosanan. Tällaisen ylioppilaan ainoa toivo päästä sisään on pelkän pääsykoekiintiön (noin puolet kokonaissisäänotosta) varassa tai sitten mennä heti suoraan teknilliseen oppilaitokseen. Jos laajasta matematiikasta saisi lisäpisteitä JYL-sarakkeen soittamassa suhteessa, hänen todennäköisyytensä tulla valituksi myös ylioppilastodistuksen ja pääsykokeen perusteella muodostetussa kiintiössä kasvaisi. Saisimme siis tällaisilla lähtöpisteystysten muutoksilla aivan toisenlaisen pyrkijäjoukon kuin nykyisin. Ehkäpä se heijastuisi tulevaisuudessa jatko-opiskelijoidemme matematiikan taitoihin.

¹¹ Opiskelijoiden katoamisilmiö esiintyi myös Jyväskylässä, mutta siellä lähtöpisteityksen muuttaminen *taulukon 2* mukaiseksi poisti kyseisen ilmiön.